

ภูมิปัญญาพุทธบูรณาการ: องค์ความรู้ วิธีปฏิบัติ และการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคม ในอาเซียน

Integrative Buddhist Wisdom: Knowledge, Practices and Social Values
Enhancement in ASEAN

พระครูพิพิธจารุธรรม¹ สุนทร สุขทรัพย์ทวีผล² และเจริญ มณีจักร³

Phrakhruphiphitcharutham, Sunthorn Sukhsaptaweephol and Charoen Maneejuk

Received: November 07, 2020

Revised: January 05, 2021

Accepted: January 12, 2021

DOI:

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้และวิธีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการบูรณาการองค์ความรู้และวิธีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนากับสังคมในอาเซียน และ 3) วิเคราะห์การพัฒนาภูมิปัญญาพุทธบูรณาการกับการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมในอาเซียน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาพุทธบูรณาการในอาเซียนผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้และวิธีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ด้านศิลปกรรม จิตรกรรมประติมากรรม และด้านหลักธรรม พบว่า มีการถ่ายทอดผ่านงานศิลปกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ นิทาน คติธรรม ที่สามารถศึกษาได้จากภาพตามฝาผนังของโบสถ์ วิหาร วัด กำแพง ปราสาท พระราชวัง ที่แสดงถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนสมัยนั้น ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาในการสร้างสื่อให้ผู้พบเห็นสามารถเข้าใจหลักธรรมคำสอนได้ 2) ด้านการบูรณาการองค์ความรู้และวิธีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนากับสังคมในอาเซียน พบว่า ต้องเข้าถึงหลักแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่แฝงไว้ โดยเฉพาะพุทธศิลป์ที่เป็นพระพุทธรูป เช่น เศียรแหลม หมายถึงปัญญา หูยาน หมายถึงความอดทน มองลาดต่ำ หมายถึง ส่ำรวมระว่าง นิ้วเป็นระเบียบ หมายถึง ความสามัคคีเพื่อนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและยอมรับในประเพณี ประวัติศาสตร์เชื้อชาติทัศนคติค่านิยมในภูมิภาคอาเซียน และ 3) การพัฒนาภูมิปัญญาพุทธบูรณาการกับการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมในอาเซียน พบว่า ต้องใช้หลักธรรมเป็นแกนในการบูรณาการ โดยยึดหลักเมตตา

¹⁻³ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; BuddhachinarajSanga College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: chumporn.kva@mcu.ac.th, Tel. 081-4741589

กัตถัญญกตเวที สามัคคีและมัชฌิมนธรรม ให้ประสานกับการดำเนินชีวิต ในการพัฒนาสังคมอาเซียน ไปสู่ความสุขสงบ อย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาพุทธบูรณาการ, องค์ความรู้, วิถีปฏิบัติ, การเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมอาเซียน

Abstract

The objectives of this research paper were 1) to study the body of knowledge and Buddhist practices, 2) to study the integration of Buddhist knowledge and practices with society in ASEAN, and 3) to analyze the development of integrated Buddhist wisdom with the social values enhancement in ASEAN. It was a qualitative research by studying the documents consisting of primary information, secondary information, and interview of experts who were well-versed in integrated Buddhist wisdom in ASEAN. The results of the research were as follows: 1) the body of knowledge and Buddhist practices in fine arts, painting, sculpture and Dhamma was transmitted through various forms of fine arts, telling stories about Buddhism, tales and moral lesson that can be studied from the mural of the Buddhist temple, Viharn, temple wall, Prasat, and palace that represented the lifestyle of community at that time. This was the wisdom to create media for the audience to be able to understand the Buddhist teachings, 2) in the aspect of the integration of knowledge and Buddhist practices with the society in ASEAN, there must be access to the underlying Buddhist concept. In particular, Buddhist art which was a Buddha image, such as the pointed head means wisdom, lop-eared (Hu Yan) means patience, look down means to carefulness, ordered fingers means unity, led to education and practices in life and to accept traditions, ethnic history, attitudes and values in the ASEAN region, and 3) in the aspect of the development of Buddhist wisdom and social values enhancement in ASEAN, Buddhist teachings must be used as the core in the integration by adhering to metta (compassion), katanyukatavedi (gratitude), samakki (unity) and majjhenadhamma (moderate practice) in harmony with life In developing ASEAN society towards sustainable peace and tranquility.

Keywords: Integrative Buddhist Wisdom, Body of Knowledge, Practices, Social Values Enhancement in ASEAN

บทนำ

ประชาคมอาเซียนนั้นว่าโดยหลักการแล้วล้วนมีความแตกต่างหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งความโดดเด่นของแต่ละประเทศนั้นก็แตกต่างกันไป ล้วนมีเอกลักษณ์เป็นของแต่ละประเทศเพราะว่ามีหลายเชื้อชาติ หลายศาสนา หลายวัฒนธรรมประเพณี อันเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ (หลังนวยุค) เป็นยุคที่ต้องมีกระบวนการคิดเชิงบูรณาการ (สุวิญ รักสัตย์, 2548) ต้องคิดใหม่ทำใหม่ เปลี่ยนจากการต่อต้านเป็นการต่อเติม เปลี่ยนจากคู่แข่ง (Competition) มาเป็นคู่คิด (Cooperation) เปลี่ยนจากการแตกแยก (Diversification) มาเป็นความแตกต่าง (Differentiation) แนวคิดเหล่านี้สามารถสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดสัมพันธ์ภาพและความร่วมมือกันได้ แต่จุดมุ่งหมายของการรวมกันเข้าสู่ประชาคมอาเซียนนั้น ก็อาจปฏิเสธไม่ได้ว่า ต้องมีปัญหาตามมาอีกหลายประการ อาทิ เช่น ปัญหา เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะในเรื่องของการมุ่งหวังที่จะให้มีการรวมกันเป็นหนึ่งเดียวในทุก ๆ ด้านนั้น เป็นไปได้ยาก เพราะแต่ละประเทศนั้นล้วนมีเอกลักษณ์อัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นประเด็นสำคัญก็คือการสร้างยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ เพื่อพัฒนาพลังแห่งความดีให้โยงใยเข้าหากัน เป็นพลังของแผ่นดินเพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาที่ยั่งยืน (ประเวศ วะสี, 2538) ฉะนั้นหลักการของพระพุทธศาสนากล่าวได้ว่าเป็นหลักสากลที่ทั่วโลกยอมรับ จึงถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาตะวันออกที่ประเทศกลุ่มที่นับถือพระพุทธศานานำมาเป็นหลักการสำคัญในการเสริมสร้างคุณค่า เพราะมีวิถีชีวิตของมนุษย์นั้นคือการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุข ตามทรรศนะพุทธปรัชญา พบว่า ชีวิตมนุษย์ควรมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่การหลุดพ้นจากความทุกข์ พบว่ามีแนวทางแห่งการเอาชนะทุกข์ได้ด้วยตนเอง เมื่อดับเหตุแห่งทุกข์ได้อย่างเป็นขั้นตอนจากข้อปฏิบัติอย่างง่าย ๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา อริยสัจ 4 และอริยมรรคมีองค์ 8 ปฏิบัติไปตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ไม่ตั้งเกินไปและไม่ถ้อยย้อนยานเกินไป การดำเนินชีวิตอย่างนี้ก็จะเข้าถึงความดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง (พระมหาทองสุข สุจิตโต (ไกรพงษ์), 2540) พระพุทธศาสนาทำให้สังคมมีความเป็นอยู่ที่ร่มเย็นเป็นสุขมาช้านานพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ในความหมายที่ว่าเมื่อเผยแผ่ไปถึงไหนก็ไปอย่างสันติ ไปที่ไหนเจ้าของบ้านเขาด้อนรับ เพราะเราไม่ได้ไปทำลายสิ่งที่เขาเคารพนับถือ เราอยู่ร่วมกันอย่างสันติเผยแผ่พระศาสนาโดยไม่ว่าร้ายใคร ไม่เบียดเบียนใครไม่เข่นฆ่าประหัตประหารใคร ไปอย่างสันติพระพุทธเจ้าได้ประกาศสันติภาพไว้ในธรรมนุญ พุทธศาสนาเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ จัดเป็นภูมิปัญญาตะวันออกคือคำสอนหลักที่เป็นประธานพุทธธรรมและหลักการของพระพุทธศาสนาที่ประเทศในกลุ่มอาเซียนได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาประเด็นที่นำศึกษา 3 ด้านคือ ด้านศิลปกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม โดยในกลุ่มประเทศในเขตอาเซียนนั้น มีการนำไปบูรณาการกับวิถีชีวิตของในแต่ละประเทศสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกันผู้ที่มีแรงจูงใจในการประกอบกิจกรรม อีกทั้งกิจกรรมที่ทำให้อยู่ร่วมกันโดยสันติสุข เช่น หลักเมตตา หลักของความสามัคคี ก็เป็นสิ่งที่มียุทธิพลต่อการหล่อหลอมสังคมในอาเซียนได้เป็นอย่างมาก

คณะผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาโดยใช้หลักของภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนาทั้งด้าน ศิลปกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม รวมถึงหลักธรรม เมตตา สามัคคี เพื่อเป็นการบูรณาการในการพัฒนาองค์ความรู้ วิถีปฏิบัติ และการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมในอาเซียน ด้วยการนำหลักการของพระพุทธศาสนาไปเป็นแนวทาง ในการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมในอาเซียนสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการบูรณาการองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนากับสังคมในอาเซียน
3. เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาภูมิปัญญาพุทธบูรณาการกับการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมในอาเซียน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตดังนี้คือ

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาข้อมูล โดยกำหนดเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาพุทธศาสนา คือ ด้านศิลปกรรม จิตรกรรม และประติมากรรมที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้แนวพุทธ ด้านหลักธรรม คือ เน้นศึกษาข้อมูลที่บูรณาการวิถีปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน เช่น ความสามัคคี ความเมตตา เป็นต้น
2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ เน้นผู้ให้ข้อมูลที่เป็นระดับ คีย์แมน หรือ ผู้มีองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา โดยได้สัมภาษณ์เก็บข้อมูล ประเทศละ 10 รูป/คน
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ประกอบไปด้วยพื้นที่ ในเขตอาเซียนได้กำหนดไว้ ภายใน 3 ประเทศ คือ ประเทศไทย คือ ในเขตจังหวัดพิษณุโลก ประเทศลาว คือ ในเขตหลวงพระบาง และประเทศพม่า คือ ในเขตบริเวณท่าขี้เหล็ก ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่มีความรู้ความโดดเด่นในด้านองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการสัมภาษณ์ภาคสนาม กับผู้ที่มีองค์ความรู้ในด้านพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

สรุปผลการวิจัย

1. องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา พบว่า ด้านศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และด้านหลักธรรม งานพุทธศิลปะ มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันงานศิลปะในแต่ละยุคสมัย จึงเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามความนิยม และการถ่ายทอดเล่าขาน เรื่องราวต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ที่สามารถศึกษาได้จากภาพตามฝาผนังของโบสถ์ วิหาร วัด กำแพง ปราสาท พระราชวังซึ่งไม่ใช่เรื่องราวของพุทธประวัติอย่างเดียว ศิลปะบางรูปแสดงถึงวิถีดำเนินชีวิตเล่าเรื่องราวของวิถีชีวิตของชุมชนสมัยนั้น ทำให้คนรุ่นหลังได้รับรู้เรื่องราวในอดีต หรือแม้แต่เหตุการณ์บ้านเมืองในอดีต ดังเช่นภาพสีน้ำมันของวัดนางพญา ด้านจิตรกรรมของประเทศลาวเกี่ยวกับเรื่องจิตรกรรม เบื้องต้นจะเป็นการเขียนภาพในสิ่งพิมพ์ต่าง

ๆ จากนั้นจึงเริ่มมีการขยายตัวเข้าสู่สถาบันทางการศึกษา ต่อมาจึงเริ่มมีการพัฒนาหลักสูตรทางการเรียนการสอนศิลปะเกิดขึ้นได้สร้างแรงศรัทธาและคุณค่าในทางจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นสู่สังคม ซึ่งประชาชนสามารถที่จะซึมซับและเข้าใจหลักธรรมคำสอนผ่านทางจิตรกรรมได้ง่ายขึ้น

ด้านประติมากรรม พบว่า จังหวัดพิษณุโลก เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย โดยมีพระพุทธชินราช และพระบรมธาตุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นแหล่งรวมชีวิตจิตใจของชาวเมืองพิษณุโลกตลอดมา ถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์เกือบทุกพระองค์ ได้เสด็จมานมัสการ และถวายเครื่องสักการะ พระพุทธชินราช และมีงานสมโภชตามโบราณราชประเพณีมาจนถึงสมัยปัจจุบัน นับได้ว่าเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองหลักในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาที่สำคัญ และมีความมั่นคงมากที่สุดเมืองหนึ่งของประเทศไทย ส่วนประติมากรรม ในประเทศลาว ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่ทำการวิจัยคือวัดเชียงทอง พบว่า ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง ถือว่าเป็นวัดเก่าแก่ที่สุดของแขวงหลวงพระบาง ประเทศลาว นับเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยเป็นวัดที่มีความสวยงามอลังการจนได้รับการยกย่องจากนักโบราณคดีว่าเป็นดัง “อัญมณีแห่งสถาปัตยกรรมสกุลช่างล้านช้าง” ที่งดงามที่สุดในดินแดนลาววัดเชียงทองถือว่าเป็น “วัดประตูเมือง” และทำเทียบเรือด้านเหนือสำหรับการเสด็จประพาสทางชลมารคของกษัตริย์หลวงพระบาง สิ่งก่อสร้างที่สำคัญ เช่น พระอุโบสถ ชุ่มประตูโขง พระธาตุ หอโห่วัน้อย หอโห่สี่กุหลาบ หอโห่หลังพระอุโบสถ หอกลอง หอราชโกศเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ ฯลฯ ยังคงอยู่อย่างครบถ้วน และสมบูรณ์เหมือนเดิมทุกประการนับเป็นตัวแทนของศิลปะสกุลช่างล้านช้างที่งดงามและสมบูรณ์ และสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่จะมีรูปแบบของไทยใหญ่ผสมพม่า ซึ่งภายในวัดมีพระมหาเม็ยมุนีองค์จำลองประดิษฐานอยู่ ชุ่มหลังคาถูกแกะสลักด้วยลวดลายที่ประณีต ด้านสถาปัตยกรรมอันหมายถึงผลงานศิลปะที่แสดงออกสิ่งก่อสร้างรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในบรรดาประเทศต่าง ๆ ที่เลือกรับเอาศิลปะและวัฒนธรรมอินเดียไว้นั้นล้วนได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาในส่วนของสถาปัตยกรรมพม่านับว่าเป็นหนึ่งในด้านอาคารก่ออิฐซึ่งเป็นที่นิยมกันตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศิลปะแบบมณฑลเลย อิฐนับเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ และได้มีการใช้อิฐก่อสร้างกำแพงเมืองรุ่นแรกสุดมาแล้วในยุคโบราณซึ่งงานด้านสถาปัตยกรรมจะเน้นในเรื่องของพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และยังมีการสร้างเพื่อสื่อความหมายถ่ายทอดเรื่องราวของความดีความชั่ว และยังมีส่วนที่ให้บุคคลระลึกถึงในเรื่องของความสำคัญของ เจตีย์ในพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีวัดอีกหลายแห่งของจังหวัดพิษณุโลก เช่น วัดนางพญา วัดเจติยยอดทอง วัดวิหารทอง วัดอรุณญิก เป็นต้น

2. การบูรณาการองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนากับสังคมในอาเซียน พบว่า พระพุทธรูปเป็นพุทธศิลป์ พระพุทธรูปไม่ใช่รูปเหมือนของพระพุทธเจ้า แต่เป็นรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ พระพุทธรูปแต่ละสกุลช่าง แต่ละสมัย จะมีความแตกต่างกันด้านรูปแบบ แต่พระพุทธรูปทุกองค์ล้วนแสดงถึงสัญลักษณ์สำคัญที่เรียกว่า “มหาปुरुสลักษณะ” คือลักษณะของมนุษย์ทั้ง 32 ประการ ไม่ว่าจะปรากฏพระพุทธรูปยั้งประเทศที่ใดก็ตาม ผู้พบเห็นจะรับรู้ได้ทันทีว่า

นั่นคือพระพุทธรูป ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาพุทธศิลป์ที่ได้เข้าไปสู่ประเทศต่าง ๆ ประเทศนั้น ๆ ก็มีการปรับลักษณะพระพุทธรูปความคล้ายของคนในชาตินั้นบ้าง ในแต่ละยุคสมัยได้รับอิทธิพลมาจากทางไหนก็จะมีลักษณะเอกลักษณ์ที่มีความแตกต่างกัน ตามแต่ที่มาและที่ไป แม้จะมีความแตกต่างกันด้วยรูปลักษณะของคนในชาตินั้น ๆ แต่สาระสำคัญคือให้ทราบว่ามัน คือ องค์แทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบพระองค์ท่านแล้วก็ให้ระลึกถึงพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาธิคุณ และยังมีหลักธรรมแฝงไว้เช่น เศียรแหลมเปรียบดังปัญญา หูยานคือความอดทน มองลาดต่ำเป็นการสำรวจระวัง นิ้วเป็นระเบียบคือความสามัคคี ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติในการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมอาเซียน ทั้งด้านศิลปกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม และด้านหลักธรรมเป็นภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนาที่เป็นสื่ออันมนำศรัทธาและทรงคุณค่าพุทธศิลป์ถือเป็นสื่ออันมนำศรัทธา เป็นแหล่งความรู้เป็นศูนย์กลางจุดรวมของจิตใจ ให้สังคมได้เข้าถึงหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าความสำคัญ พอสรุปได้ดังนี้

- 1) เป็นที่พึ่งทางจิตใจ โดยเฉพาะพุทธศิลป์ที่เป็นพระพุทธรูปเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวพุทธมีหลักธรรมแฝงไว้ในพุทธศิลป์ และยังสร้างขวัญให้แก่ผู้ต้องการกำลังใจ
- 2) พระสกลเจตีย์ พระแท่นที่ต้นศรีมหาโพธิ์ รอยพระพุทธบาท แผ่นจารึกหัวข้อพุทธธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนมีคุณค่าในฐานะสิ่งอนุสรณ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- 3) เป็นเครื่องหมายของพุทธศาสนา และเป็นสิ่งประกอบพิธีกรรมในศาสนา
- 4) เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม และเป็นทางแห่งการทำบุญกุศลของชาวพุทธ ชาวพุทธจะอาศัยพุทธศิลป์เป็นการกราบไหว้บูชา เพื่อนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติธรรมการสร้างพระ การสร้างสกลเจตีย์ การบูรณะซ่อมแซม ซึ่งถือเป็นกุศลหลักทางพระพุทธศาสนา
- 5) มีคุณค่าทางศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี สถาปัตยกรรม โบราณคดี ประวัติศาสตร์เชื้อชาติ ศึกษาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ทักษะคิดคำนวณ สังคมวิทยา และศิลปกรรมจรรยา ความงดงาม ความสุนทรีย์ และทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว เป็นต้น

3. วิเคราะห์การพัฒนาภูมิปัญญาพุทธบูรณาการกับการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมในอาเซียน พบว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่จิตใจ นั่นคือ ให้ความสำคัญแก่ความรู้สึก เมื่อจิตใจรวมอยู่ที่ใด ความศักดิ์สิทธิ์ก็รวมที่นั่น ข้อสำคัญที่สุดคือการรวมจิตใจ นั่นคือรวมพลังศรัทธา จุดเด่นของเจตีย์คือเป็นที่รวมพลังศรัทธา รวมพลังจิตใจ รวมพลังศักดิ์สิทธิ์ เจตีย์ถือเป็นสิ่งดึงดูดใจที่ดีที่สุด วัดที่มีคนหลังไปไปรวมกันกราบไหว้บูชาไม่ขาดสายนั้น ล้วนมีเจตีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจทั้งสิ้น คนไปวัด ไม่เห็นอะไร ไม่ได้ดูอะไร ไม่ได้กราบไหว้อะไรอื่น ขอเพียงได้เห็นเจตีย์ ได้ดูเจตีย์ ได้กราบไหว้เจตีย์ก็พอใจแล้ว ในเมืองไทย พุทธศาสนิกชนได้เห็นเจตีย์ก็มีความชื่นใจ พวงศรัทธาไว้ได้ เช่น

- 1) กตัญญูทเวทิตาธรรมคนโบราณนิยมที่จะสร้างเจตีย์เพื่อบรรจุอัฐิธาตุของบรรพบุรุษ ในเจตีย์จึงมีบรรพบุรุษสถิตอยู่ แม้จะเป็นเพียงชิ้นส่วนกระดูก แต่ให้ความอบอุ่นแก่ลูกหลานได้คนไทยสำนึกในคุณความดีของบรรพบุรุษ จึงสร้างเจตีย์เป็นที่บรรจุอัฐิธาตุ แม้ท่านเหล่านั้นจะเสียชีวิตไปแล้ว ลูกหลานก็ยังอยากที่จะยกย่องเชิดชู ประกาศคุณความดีของตนให้โลกรู้ เป็นการแสดงกตัญญูทเวทิตาธรรม

2) ศรัทธาเจดีย์ที่สำคัญในประเทศไทยล้วนมีพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรจุอยู่ หรือมีพระบรมธาตุ พระธาตุบรรจุอยู่ เช่น เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศ พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุทริภุชชัย จังหวัดลำพูน พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระธาตุ (เจดีย์) เหล่านี้ เป็นศูนย์รวมศรัทธา มหาศาลของมหาชนทุกสารทิศ หลังไหลมารวมกันบูชาสักการะไม่ขาดสายเจดีย์ถือเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ มีคนกล่าวว่า “ประเพณีการสร้างเจดีย์นี้ ถือเป็นความชาญฉลาดของบรรพบุรุษไทยที่จะสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีไทยสู่ลูกหลานชั่วกัลป์ เป็นมรดกตกทอดสืบเนื่องไปเป็นพัน ๆ ปี

3) เมตตาบุคคลผู้ได้เข้าไปสัมผัส หรือไปกราบไหว้เคารพบูชา ได้เห็นศิลปกรรมจิตรกรรม และประติมากรรมในพระพุทธรูปแล้ว จะทำให้มีจิตใจที่อ่อนโยน เพราะพุทธศิลป์ในพระพุทธรูปนอกจากจะสวยงามแล้ว ยังมีหลักธรรมหรือปริศนาธรรมที่สอดแทรกไว้ เป็นสื่อการสอนที่ทรงคุณค่า ทำให้ผู้ได้สัมผัสมีจิตใจดีงาม

4) สามัคคีเจดีย์เป็นจุดเชื่อมหรือจุดลดช่องว่างระหว่างสังคมพระกับสังคมฆราวาสให้ห่างกันน้อยลง อย่างที่ได้กล่าวไว้แล้ว ฆราวาสที่ประกอบอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่อาชีพนั้นเกี่ยวข้องกับการทำลายชีวิตสัตว์ เช่น เป็นชาวประมง เลี้ยงไหม ทำฟาร์มหมูฟาร์มไก่ ฆราวาสเหล่านั้นไม่ประสงค์จะติดต่อสัมพันธ์กับพระภิกษุสามเณรมากนัก แต่พวกเขาก็เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ก็ได้อาศัยเจดีย์เป็นที่บูชาสักการะ ทำให้รู้สึกว่าคุณภาพตัวเองยังเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีอยู่ โดยสรุปแล้วเจดีย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่กับสังคมไทย เป็นศูนย์รวมแห่งคุณความดีหลายอย่าง

5) มีปัญญา เจดีย์แสดงถึงความเป็นไทย เป็นปูชนียสถานเป็นมิ่งขวัญคู่บ้านคู่เมืองเป็นที่กราบไหว้บูชาของพุทธมามกะ บ่งบอกถึงความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาและจิตใจของคนไทย” การบูชาเจดีย์มีอันสูงสุด ดังข้อความในคัมภีร์อุปวงค์ตอนหนึ่งว่า “เป็นอันว่าพระเจ้าอโศกธรรมราชาได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์ขึ้น 84,000 ในพื้นชมพูทวีปด้วยอาการอย่างนี้ พระสถูปทั้งปวงนั้น เป็นประดุจดวงประทีปดวงเดียวของชาวโลก เป็นปูชนียสถานที่จะนำสรรพสัตว์ไปสู่สวรรค์นิพพาน ควรที่สาธุชนจะละการงานอื่น ๆ มากกราบไหว้บูชาทุกเมื่อไป”

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเริ่มจากศึกษาภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนาจาก ศิลปกรรม จิตรกรรมและประติมากรรม โดยวิเคราะห์ถ้อยคำเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสร้างอัตลักษณ์และวิถีปฏิบัติแห่งสังคมอาเซียน

1. องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ผลงานด้านศิลปะไม่ว่าเป็นพระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรม ที่พบอยู่หลายแห่งในประเทศไทย พม่า อินเดีย ลาว อินโดนีเซีย เขมร ทิเบต ล้วนเป็นเครื่องแสดงออกถึงความศรัทธาในศาสนา แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ความเชื่อความศรัทธาผู้สร้างงานศิลปะได้พยายามสื่อหรือสอดแทรกไว้ในงานศิลปะแต่ละชนิดเรียกได้ว่าเป็นปรัชญาศิลปะในงานพุทธศิลป์ คืองานศิลปะที่มีธรรมะในศาสนาพุทธอยู่ในงานศิลปะนั้นซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ ทั้งใน

รูปแบบของงานศิลปวัตถุหรือพิธีกรรมทางศาสนา สอดคล้องกับแนวคิดของจารุวรรณ พึ่งเทียน (2553) ได้เขียนไว้หนังสือพุทธศิลป์ กล่าวว่า เป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตน ในแนวทางที่ดั่งตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาซึ่งจะมีหลักธรรมะสอนอยู่โดยแบ่งศึกษาออกเป็นประเภทต่าง ๆ ทั้งพระพุทธรูป สถูปเจดีย์ อาคารสถานที่ และวัตถุสิ่งของ จึงสามารถกล่าวได้ว่างานศิลปกรรมเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ดังนั้นการนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อในการสอนปรัชญาธรรมะต่าง ๆ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยสอดคล้องกับที่ผลงานของศิริชัย พุ่มมาก (2557) ได้กล่าวในบทความวิชาการเรื่อง องค์ความรู้จากลักษณะจิตรกรรมประเพณีไทยสู่การเดินทางแห่งการสร้างสรรค์ศิลปะว่า จิตรกรรมประเพณีเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ ชีวิต สังคม ประเพณีระบอบกษัตริย์และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่ง อาทิ การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์วิหาร อธิบายเรื่องพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าสถูป เจดีย์ พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ช่วยให้ผู้คนมีศรัทธาในพระพุทธเจ้า และพุทธศิลป์ยังสื่อเพื่อความรู้ในชาติหรือธรรมบทศิลปกรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจะสร้างขึ้นในวัด ทั้งนี้เพราะวัดเป็นจุดศูนย์กลางของพุทธศาสนิกชน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งถ่ายทอดศิลปวิทยาการและธรรมะศิลปะกลายเป็นเครื่องมือชี้ชวนให้เข้าวัด เป็นสื่อในการรับรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมให้มีจิตใจเป็นบุญ เป็นกุศล เสียสละ บริจาคทานงานพุทธศิลป์ก่อให้เกิดผลอันเป็นคุณค่าทางจิตใจ ให้เกิดความเกษมเบิกบาน มีความสุขสงบ โปร่งเบา ร่มเย็นในจิตใจ งานพุทธศิลปะหลายชิ้นล้วนแล้วถ่ายทอดความจริงเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หลักศีลธรรมความดีงาม เสริมสร้างเพื่อสื่อให้ผู้ศรัทธาเข้าถึงสัจธรรมแห่งชีวิต ไม่ว่าจะเป็นกฎของธรรมชาติ ความไม่เที่ยง การพลัดพราก ที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบ แม้กระนั้น พุทธศิลป์ยังถ่ายทอดความเมตตากรุณา ปลอบประโลมให้ผู้ทุกข์คลายเบาบางลง แม้กาลเวลาก็ไม่ทำให้พุทธศิลป์คลายมนต์ขลังลงได้ อาทิ พุทธศิลป์พระพุทธรูปปางลีลาออยตัว แม้ผ่านกาลเวลามานานแล้ว แต่ความงดงามยังฉายแสงความเมตตากรุณาไม่เปลี่ยนแปลง

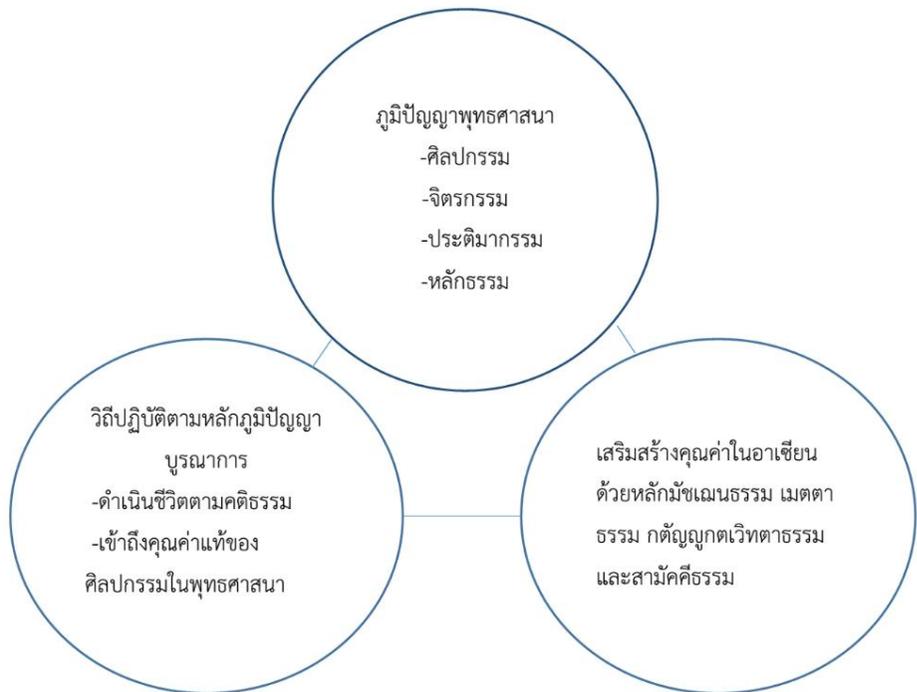
2. การบูรณาการองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับวิถีปฏิบัติในสังคมอาเซียน จากการศึกษาวิจัยได้ข้อมูลที่ค้นพบและสามารถนำมาบูรณาการได้นั้น ต้องมีการบูรณาการให้ประสานเป็นหนึ่งเดียวกับกับการดำเนินชีวิตด้านศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมนั้น สามารถนำมาสร้างเป็นกระบวนการในการดำเนินชีวิตได้เพราะในศิลปกรรม จะมีคำสอนของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า และมีความสุขอย่างถูกต้อง (ตามหลักของอริยมรรค) มีคติธรรมแฝงไว้ แต่คนทั่วไปยังไม่เข้าถึงคุณค่านั้น เราต้องมีการนำมาเผยแผ่ให้มาก โดยอาจสร้างเป็นหลักสูตรเพื่อปลูกฝังให้เด็กในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษาได้มีองค์ความรู้ของศิลปกรรมในพระพุทธศาสนา และสามารถสร้างหลักสูตรเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของวัฒนธรรมของกันและกันในอาเซียน มีการส่งเสริมนักศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้ได้ศึกษากันอย่างแพร่หลายใส่ประชาคมอาเซียน และมีการบูรณาการเพื่อให้ชุมชนที่อยู่ในเขตติดต่อทางชายแดนได้มีการส่งเสริม วัฒนธรรมประเพณี มีการสร้างอัตลักษณ์อาเซียนร่วมกันโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (มีชัยมาปฏิบัติ) หรือ มัชฌิมนธรรม อันนำไปสู่ความสุขด้วยหลักการสันติวิธี สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาดวงเด่น

และคณะ (2561) ได้ศึกษาการบูรณาการองค์ความรู้หลักการและวิถีปฏิบัติตามหลักธรรมคือ มัชฌิมาปฏิปทา หรือที่มีการประยุกต์เป็นหลักเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ เป็นการบูรณาการหลักธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตสู่ความสุขด้วยหลักการของสันติวิธี และจะทำให้สังคมอาเซียนมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายึดหลักสาราณียธรรมเป็นแกนกลางเสริมสร้างความสงบสุขในอาเซียนได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของพระสมพงษ์ ชินวิโส และคณะ (2561) พบว่า พุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม คือ หลักสาราณียธรรม 6 ได้แก่ เมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตา มโนกรรม สาธารณโภคี ศีลสามัญญตา และทิวฐีสามัญญตา เป็นแนวทางแก้ไขความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในการทำงานเป็นทีม ก่อเกิดความร่วมมือ การผ่อนปรนเข้าหากัน ความเห็นพ้องต้องกัน ซึ่งเป็นลักษณะและคุณค่าความสำคัญของหลักสาราณียธรรม

3. แนวทางเพื่อการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างคุณค่าในสังคมอาเซียน จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาได้นำเสนอรูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางสายกลาง มุ่งเน้นให้ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงหรือเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาของมวลมนุษยชาติในการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องและมีความสุขอันประกอบไปด้วยการดำเนินชีวิตตามหลัก สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปตามหลัก ไตรสิกขา คือศีลสมาธิปัญญา อย่างสมบูรณ์หลักสังคหัตถุธรรม เพื่อสร้างสรรค์สังคมอาเซียนให้มีความดำเนินชีวิตที่เอื้อเพื่อแบ่งปัน ให้โลกทั้งผองเป็นพี่น้องกัน มีการโอบอ้อมอารี มีวิจิไพเราะ มีการสงเคราะห์ปวงชน และมีการเสมอดันเสมอ ปลายในคุณงามความดีหลักสามัคคีธรรม คือให้มีความรักสามัคคี ประองตอง สมานฉันท์ ไม่แบ่งแยกชาติพันธุ์ผูกพันรักใคร่ ช่วยเหลือเจือจุนกันตามหลักธรรมและหลักของการสติภาพ คือหลักสติ มี สันติภาพให้เกียรติเพื่อนร่วมชาติและเพื่อนร่วมโลก โลกทั้งผองเป็นพี่น้องกัน ด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาวิจัยได้รับองค์ความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาเพื่อการเสริมสร้างคุณค่าของสังคมในอาเซียนสามารถสร้างเป็นโมเดลได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา ถ่ายทอดโดยผ่านด้าน ศิลปกรรม,จิตรกรรม,ประติมากรรม และหลักธรรมมีหลักปฏิบัติมุ่งเน้นให้เข้าใจองค์ความรู้ที่ปรากฏ เป็นสื่อออกมาสู่การปฏิบัติอย่างถูกต้อง

วิถีปฏิบัติขององค์ความรู้นำมาสู่ภาคปฏิบัติ โดยการดำเนินชีวิตตามคติธรรม เข้าถึงคุณค่าแท้ของศิลปกรรมในพระพุทธศาสนา อันเป็นเอกลักษณ์ของการดำเนินชีวิตในประชาคมอาเซียนโดยการนำจุดเด่นของแต่ละประเทศนำมาบูรณาการให้สอดคล้องกัน

การเสริมสร้างคุณค่าของประชาคมอาเซียนด้วยวิถีแนวทางของพระพุทธศาสนาตามหลักธรรมที่สำคัญ มีเมตตา กตัญญูทศเวทิตา สามัคคี และมัชฌิมาธรรม เพื่อนำมาสู่ความสงบสุขและอยู่ร่วมกันอย่างมีความเป็นประชาคมอาเซียนที่มีหลักในทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางร่วมกันอย่างยั่งยืนตามนโยบายของแต่ละประเทศในกลุ่มประเทศอาเซียน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการศึกษาภูมิปัญญาพุทธบูรณาการ: องค์ความรู้ วิถีปฏิบัติและการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมในอาเซียน มาทั้งหมดพบว่า มีบางประเด็นที่ผู้ศึกษาหรือผู้สนใจทั่วไปรวมถึงหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับองค์กรและสังคมได้ดังนี้

1. ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปศาสนา
2. ควรมีหลักสูตรที่ส่งเสริมการศึกษาพุทธศิลปกรรมบูรณาการกับสังคมอาเซียน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยในอนาคตผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสังเคราะห์หลักธรรมจาก ศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม เพื่อนำสู่วิถีปฏิบัติและการเสริมสร้างคุณค่าทางสังคมในอาเซียนยังต้องศึกษาต่อไป ซึ่งประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าจะต้องมีการศึกษากันต่อไปมีดังนี้

1. ควรนำไปศึกษาในประเด็นเรื่องภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมในยุคสมัยอดีตกับสมัยปัจจุบันแตกต่างกันหรือไม่
2. ควรนำไปศึกษาในประเด็นเรื่องประติมากรรมทางศาสนามีอิทธิพลต่อประชาชนในสังคมอาเซียนอย่างไร
3. ควรนำไปศึกษาในประเด็นเรื่องพัฒนาการอยู่ร่วมกันของสังคมอาเซียนด้วยหลักธรรมจากพุทธศิลปกรรมทางพระพุทธรูปศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ พึ่งเกียรติ. (2553). *พุทธศิลป์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2539). *ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และคณะ. (2561). การบูรณาการองค์ความรู้หลักการและวิถีปฏิบัติตามแนวทางศาสนาเพื่อการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(2), 474-489.
- พระมหาทองสุข สุจิตโต (ไกรพงษ์). (2540). *การศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิตมนุษย์ในทศวรรษพุทธปรัชญา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมพงษ์ ชินวิโส และคณะ. (2561). การประยุกต์ใช้หลักพุทธสันติวิธีเพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(ฉบับพิเศษ), 119-133.

- ศิริชัย พุ่มมาก. (2557). องค์ความรู้จากลักษณะจิตรกรรมประเพณีไทย สู่การเดินทางแห่งการ
สร้างสรรค์ศิลปะของศิริชัย พุ่มมาก พ.ศ. 2548-ปัจจุบัน. คณะศิลปกรรมศาสตร์:
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. เข้าถึงได้จาก <https://www.finearts.pn.psu.ac.th>
- สุวิญ รักสัตย์. (2548). สาส์นจากบก. วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
5(9), 1-2.